

Volym har inbjudit ljudkonstnären och ljudskribenten Mikael Strömberg (medverkar bl.a. i Aftonbladet) att skriva en artikel om ljudet i vår tid. Inte minst aktuellt med tanke på utställningen Ljudlabyrinth på Läns museet i Härnösand.

Ljud och manipulation

Det mobila ljudet.

"Manhattan har tystnat. iPoden har blivit den moderna stadsmänniskans religion. De går på gatan inneslutna i sina egna kokonger, stöter in i varandra, är döva för små sociala signaler och utestänger alla som inte befinner sig i deras bubbla.", skriver den amerikanske bloggaren Andrew Sullivan i The Sunday Times.

Ljudet har fyra egenheter. Att vara överallt, att se allt, att veta allt, att kunna allt. Det öppnar upp ett oändligt fält för manipulation och exploatering, från ljudeffekter och jinglar till hela ljudmiljöer. Och elektronisk distribution; musikkatterna det tog tonsättaren Béla Bartók ett helt liv att samla in i de transylvanska bergen tar någon timme att tanka hem via nätet.

Ljudet och hörseln går i alla riktningar och förflyttas ständigt i tre (fyra) dimensioner. Perceptionsmässigt innebär det en revolutionerande kurragömmalek där ljudet går in och ut ur synliga och dolda rum. Att skicka, ta emot, bearbeta, transportera och länka vidare ljud liknar nämligen inget annat människan har gjort under sitt korta liv på jorden.

Efter bilen är antagligen mobiltelefonen ljudlandskapets vanligaste instrument. Föreställ dig staden som ett musikstycke utan början och slut. I stora städer är det den kompakta symfonin som dånar, de officiella ljuden. Längre ut på landet formas ljuden till något som liknar kammarmusik, med större intimitet. Men med mobiltelefonens ambulerande ljud blir det genast mer komplicerat eftersom instrumentet är i rörelse.

För tyst blir det aldrig. Det finns varken en tom rymd eller tom tid för örat. Alltid finns något att höra. Parallellt med musiken existerar alltså ett slags antimusik: öronsus, blodomlopp, knakande muskler, ventilation, rulltrappor, nätspänning. Mobiltelefonen är en hybrid, dels ett kommunikationsinstrument med indikerande signaler och dels ett ofrivilligt musikinstrument. Det mest intressanta är kanske att den passar in i båda världarna, obehindrat.

Ljudets omfunktionalisering.

Fördelen med ett fullständigt flyttbart ljud är att det varken är innanför eller utanför. En "Garbo-effekt" uppstår. Vi hör en melodislinga, en signal, en ljudeffekt, men eftersom avsändaren själv väljer "att eventuellt visa", "att visa en del" och "att inte visa" och på så sätt laborera med kommunikationen, skapas spänningar blandad med vi-känsla.

Det finns ett ord för denna medvetet fördolda kultur och det är akusmeter.

Akusmetern är ett ljud som man hör utan att se källan som det härstammar från. Den är också marknadsförarens eller kommentatorns tillbakadragna roller, eller rollen som laterna magicans röst: "Du ser mig inte, men jag ser dig."

Inom bildkonsten och filmen (som reklamen alltmer hämtar sin dramaturgi från) skapar det stor effekt eftersom det förskjuter synfältet. Ljud kan så att säga neutralisera och till viss del störa ut sådant man inte vill kommunicera. Ljud håller kvar uppmärksamhet, intresse och medvetande vid en stum produkt. Det skapar ett rum som omedelbart ger liv åt bilden. Det kan ackompanjera bildens behov av växlingar, rörelser, tempo, puls, repetition. Vidare binder ljudet samman publiken i en gemensam upplevelse, ungefär på samma sätt som när vi marscherar eller dansar till musik.

Ljudet gör det faktum att bilden är stum mindre märkbart, genom att det lånar sina arketyper som glädje, aggression, vrede, sorg till bilden.

Akustisk identitet.

Hela tillvaron består av olika slags ljudrum, från buller och hela skalan till musik, ibland befinner vi oss mitt-i-mellan och är inte riktigt medvetna om det är ljud eller musik, om ljudet kommer från utsidan eller insidan av vår egen kropp.

All musik är ljud men alla ljud behöver nödvändigtvis inte vara musik. Och det är denna dubbelsidighet som gör ämnet så infallsrikt för konsten.

De flesta är överens att decibeltalet har nått en övre gräns, samtidigt som industrin visar liten vilja att spendera mer tid och pengar på bullerdämpande åtgärder. Men med modern ljuddesign går det bevisligen att utforma och tänka industriakustik, vibration, mekanik och ljudspill på andra sätt. Grundfråga 1: Vad är meningen med föremålets ljud, korresponderar det med objektets användningsområde? Är ljudet från mikrovågsugnen "arteget", eller störande eftersom det hade passat bättre på en eldriven juicepress?

Ja, vem stör vem? Var är källan till all oro?

Nyckelord är kontroll och makt. Undersökningar visar entydigt att kontrollen och makten över ett ljud påverkar upplevelsen av detsamma. Den bullriga grannen som väljer att kantklippa gräset just när du vill lyssna på Mozarts klarinettkonsert är alltså långt mera störande än när du själv kör med jordfräsen en söndagsmorgon.

Det gäller att uppnå ett minimum av interferenser så att man samtidigt kan centrifugera tvätten, diska och tala i telefon. Men vi lever samtidigt i en teknisk-imaginär värld där vi tror oss veta varför saker och ting låter som de gör. Egentligen har vi ingen aning om varför proppskåpet surrar. Meningen med ljudet är oss fullständigt obekant. Beskriver ljudet styrka, modernitet, hightech, ålderdomlig mekanik?

Nästa steg för en ljuddesigner och ljudkonstnär är ett slags sensitivitets-analys. Kan man kvalitetsmärka ljudet? Kan användaren enkelt tolka ljudet i psykiska,

sociala symboler? Vilken information innehåller ljudet? Är ljudet möjligt att reglera till en komfortabel nivå? Hjälper ljudet mig, eller inte, att bygga upp en relation till föremålet?

I grunden handlar ljuddesign om akustisk identitet, från det lilla knäppet när man öppnar barnmatsburken (kvalitetsljudet) till det stora företagens audiovisuella presentation och ljudbild utåt, som anses påverka företagens "kommunikativa potential" och bygga "associativa länkar".

Ljud har många syften. Oftast ger ett operativt beteende ett direkt akustiskt svar. Föremål kan låta i sig på grund av elektricitet, mekanik eller annan teknik. Ett föremål kan ha ett ljudtillägg för att maskera eller försköna intrycket. Vanligast är signalen, det föränderliga- och atmosfärskapande ljudet.

Ljuden antas även passa olika personligheter: femenina-maskulina, starka-svaga, intensiva-subtila, rena-smutsiga, kalla-varma, sensuella-hårda, moderna-traditionella osv.

Uppenbarligen lyssnar vi på olika sätt till olika saker, och det finns mycket som tyder på att inte bara individer utan också hela samhällen och kulturer lyssnar på olika sätt. Till exempel finns det stora skillnader mellan vad man kan kalla fokuserat lyssnande och perifert lyssnande. Varför koncentrerar vi oss på vissa ljud medan vi knappt lägger märke till andra? Är vissa ljud kulturellt diskriminerande så att de över huvud taget inte hörs? Filtreras vissa ljud bort eller framstår de som alltför obetydliga i jämförelse med andra? Hur inverkar den akustiska miljöns förändringar på vilka sorters ljud vi väljer att lyssna på eller strunta i? Är ljuden bara till problem, eller kan de ses som resurser. Hur viktiga är ljuden för helhetsupplevelsen av en plats, en kultur, en tidsålder? Behövs kanske ljudfria zoner? Akustikskyddade ljudreservat? Museum för alla utrotningshotade ljud?

Ljudlandskapet är satt i ständig förändring. Ljuden förökar sig till och med snabbare än mänskligheten. Men frånsatt de fysiologiska risker som apparatsamhället medför; hur påverkas vi psykiskt, socialt av dessa ljudförändringar?

undrar
Mikael Strömberg, ljudkonstnär

2009-03-20